

Važnost prisutnosti ručnog rada u primarnom obrazovanju

Grgić, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:267280>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Ivana Grgić

**VAŽNOST PRISUTNOSTI RUČNOG RADA U PRIMARNOM
OBRAZOVANJU**

Diplomski rad

Zagreb, srpanj 2021.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Ivana Grgić

**VAŽNOST PRISUTNOSTI RUČNOG RADA U
PRIMARNOM OBRAZOVANJU**

Diplomski rad

**Mentorica rada:
mr. art. Ivana Gagić Kičinbači**

Zagreb, srpanj 2021.

ZAHVALA

Ponajprije hvala profesorici Ivani Gagić Kičinbači na prihvaćanju mentorstva, svim savjetima i strpljenju.

Hvala mojim roditeljima i bratu na bezuvjetnoj podršci za vrijeme mog studiranja.

Hvala mojim dragim kolegicama i prijateljicama koje su uljepšale i olakšale studentske dane.

Hvala ravnateljici Narcisi Buczynski na ukazanome povjerenju i prilici za rad. Hvala svim zaposlenicima Osnovne Montessori škole na svakoj pomoći i savjetu.

Povrh svega, hvala mojoj obitelji koja mi je usadila ljubav prema ručnom radu, što je i bila motivacija za pisanje diplomskog rada.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Dječje likovno stvaralaštvo	2
2.1. <i>Faze dječjeg likovnog stvaralaštva</i>	<i>3</i>
3. Kreativnost i dijete.....	4
3.1. <i>Što utječe na likovnu kreativnost?</i>	<i>5</i>
3.2. <i>Kreativnost u suvremenoj školi</i>	<i>7</i>
4. Ručni rad	7
4.1. <i>Ručni rad tijekom povijesti čovječanstva</i>	<i>8</i>
4.2. <i>Ručni rad u hrvatskom školstvu.....</i>	<i>9</i>
4.2.1. <i>Ženski ručni rad</i>	<i>10</i>
4.2.2. <i>Muški ručni rad</i>	<i>12</i>
4.3. <i>Slöjd.....</i>	<i>13</i>
4.4. <i>Ručni rad u alternativnim školama</i>	<i>14</i>
4.5. <i>Ručni rad kao art-terapija.....</i>	<i>16</i>
4.6. <i>Važnost ručnog rada</i>	<i>17</i>
5. Praktični dio	18
5.1. <i>Primjeri aktivnosti koje potiču ručni rad</i>	<i>23</i>
6. Zaključak	40
Literatura.....	41

SAŽETAK

Ručni je rad proces izrade predmeta ljudskom rukom. Budući da se svijet brzo razvija te stalno traži inovativna i brza rješenja za moderne probleme, ručni rad danas često pada u drugi plan i nerijetko biva zamijenjen strojem, a ponekad i robotskom rukom. Međutim, ako se dijete od rane dobi potiče na stvaranje kreativnih rješenja i rad rukom, ono će biti sposobnije i spremnije snaći se u svijetu koji se mijenja brzo i neočekivano. Isticanjem važnosti primjene ručnog rada u primarnom obrazovanju želi se potaknuti učitelje na organiziranje aktivnosti i radionica koje uključuju ručni rad. Prisutnost ručnog rada pomaže djetetu da već u ranoj dobi usvoji razna umijeća i vještine. Baveći se izradom ručnog rada dijete pospješuje koncentraciju, razvija strpljivost i finu motoriku. Kroz radionice ručnog rada učenik će se upoznati s rukotvorinama svojih predaka te moći uvidjeti kako je vještina kojom su se njegovi preci davno koristili i danas veoma korisna. Ovim smo radom htjeli naglasiti kako ručni rad ne mora nužno biti nastavnim predmetom u formalnom obrazovanju, već se može koristiti kao didaktički materijal pri učenju novog nastavnog sadržaja. Najpogodnije je kada je ručni rad sveprisutan u nastavnim procesima i kada se njegove dobrobiti na kraju školovanja mogu primijetiti u finoj motorici, strpljivosti, preciznosti, točnosti i osjećaju odgovornosti prema očuvanju hrvatske kulturne baštine koji će imati hrabri pojedinac, to jest rukotvorac.

Ključne riječi: ručni rad, fina motorika, kreativnost

ABSTRACT

Handicraft is the process of making an object or handicraft by human hand. Given that the world is evolving rapidly and is constantly looking for innovative and quick solutions for modern problems so handicrafts often fall into the background or are often replaced by a machine or even a robotic arm. However, if a child is encouraged from an early age to develop creative solutions, he will be more capable and ready to cope in a world that is changing quickly and unexpectedly. Therefore, explaining the importance of the application of manual labor in primary education aims to encourage teachers to organize such activities and workshops. The presence of manual labor helps the child to acquire various skills and abilities at an early age. By making handicrafts, the child improves concentration, develops patience and fine motor skills. Through handicraft workshops, the student will be acquainted with the handicrafts of their ancestors and will be able to see how the skill that his ancestors used a long time ago is still very useful today. In addition, the intention of this paper is to emphasize that manual work does not necessarily have to be a subject in formal education, it can be used as didactic material in learning new teaching content. However, it is most suitable when handicraft is ubiquitous and when its many benefits are seen at the end of schooling in fine motor skills, patience, precision, accuracy and a sense of responsibility for preserving Croatian cultural heritage owned by a brave individual or artisan.

Keywords: handicrafts, fine motor skills, creativity

1. Uvod

Ručni rad kao aktivnost sve je manje prisutan u životima modernih ljudi. Razvojem tehnologije čovjeku je omogućeno stvarati veoma brzo i efikasno, a jednako tako i brzo pronaći zanimaciju, stoga se rijetko upušta u ručni rad s ciljem opuštanja i razonode. Ne čudi stoga što mlađe generacije ne razvijaju sposobnosti poput šivanja, pletenja i vezenja.

Prije svega, važno je shvatiti tijek likovnog razvoja kako bi bila jasna očekivanja u skladu sa sposobnostima djeteta u određenoj dobi. U procesu odrastanja i likovnog rasta od iznimne je važnosti sam pojam kreativnosti. Jasno je da svaki čovjek ima potrebu za izražavanjem, stoga je važno pronaći vrijeme, način i vještinu kojom bi se mogao izraziti. Kada se dijete izražava nakon promatranja okoline i nakon spoznajnog tijeka, njegov će izraz ponekad odraslom oku biti neshvatljiv, nezavršen ili neuredan. Bez obzira na to kakav pridjev krase njegov izričaj, važno je poticati dijete na izražavanje, a glavno oruđe pritom su njegove ruke. Koristeći se svojim rukama, ono se i kognitivno razvija, a u taj je proces uključen cijeli organizam. Funkcija odrasle osobe u životu djeteta, odnosno učenika, jest ponuditi mu početne kreativne ideje koje će ono kasnije širiti pomoću stečenih sposobnosti. Bitno je sagledati i povijesnu važnost ručnog rada. Naime, ručni je rad svojedobno bio ključan i za preživljavanje, ali i za ukrašavanje svakodnevice pomoću delikatnih ornamenata. Ručni rad kao obvezni nastavni predmet ostavio je svoj trag i u povijesti hrvatskog školstva. Pojam ručnog rada sagledava se iz suvremenih praksi poučavanja te se opisuje njegovo prisustvo u alternativnim školama.

U ovome diplomskom radu, nakon teorijskog okvira, ponuđen je i praktični dio s primjerima aktivnosti koje potiču ručni rad. Aktivnosti su izvođene u Osnovnoj Montessori školi barunice Dédée Vranyczany u prvom razredu, koji broji četrnaest učenika i četvrtom razredu, koji broji petnaest učenika. Svaka je aktivnost detaljno objašnjena te su navedeni pozitivni učinci aktivnosti.

2. Dječje likovno stvaralaštvo

Kada je riječ o razvoju djeteta u likovnom smislu, važno je istaknuti nekoliko faza i procesa koji se odvijaju za vrijeme njegova odrastanja, a utječu na razvitak psihomotorike ruke, šake, prstiju i mogućnosti držanja olovke ili kista. Dijete spoznaje svoju okolinu opažanjem. Nakon toga slijedi stvaranje potrebe za prikazivanjem okoline u kojoj živi i boravi. Takav prikaz započinje simbolima, zatim motivima, o čemu se u literaturi govori kao o intelektualnom realizmu, a ono što dijete uviđa u literaturi je naznačeno kao vizualni realizam (Grgurić i Jakubin, 1996).

Herbert Read, poznati engleski povjesničar umjetnosti, predstavlja 1945. godine tri faze, tj. stupnja razvoja u likovnom smislu. Prvi stupanj traje do sedme godine, kada dijete uočava stvarnost oko sebe. Drugi stupanj traje od sedme do četrnaeste godine, kada dijete ostvaruje ozbiljnije i konkretnije likovne spoznaje te s oduševljenjem proučava stvarnost oko sebe. Posljednji, treći stupanj traje od četrnaeste do dvadesete godine i za to vrijeme mlada osoba spoznaje likovne vrijednosti, likovne sustave i pravce u umjetnosti te je sposobna svjesno upotrebljavati likovni jezik. U vezi s tim, Read izrazito naglašava važnost poštivanja prirodnog i spontanog razvoja te važnost učenja likovnog jezika (Grgurić i Jakubin, 1996). „Kroz razgovor o likovnom djelu djeca usvajaju likovne vrednote. Razvijaju sposobnost percipiranja i prepoznavanja osnovnih likovnih pojmova (slika, slikar, slikati, crta, boja – prepoznavanje i imenovanje, odnos veličina, ritam, kontrast...) i postaju svjesna doživljaja koje pobuđuje umjetničko djelo“ (Petrač, 2015, str. 29).

Tijekom prosječnog dječjeg dana događa se mnoštvo otkrića. Nerijetko dijete neće znati definirati sve što je uočilo. Međutim, s lakoćom će to moći prenijeti na papir ili zid ili novi bijeli namještaj. Gdje god, djeca će imati potrebu izraziti se, a ponekad će svojim likovnim izrazom otkriti mnogo više od planiranog. Nema razlike u finalnom proizvodu ni razini kreativnosti bilo da je riječ o materijalu tipičnom za crtanje i slikanje ili pak materijalu za prostorno-plastičko oblikovanje kao što su plastelin i glinamol (Grgurić i Jakubin, 1996).

Također, često se primjećuju razlike u veličini prikazanih likova, što otkriva dječje nesvjesno pridavanje veće važnosti i pažnje određenom liku ili motivu. Dječji crtež tako može poslužiti za procjenu njegova emotivnog stanja jer ono crtežom komunicira sa svojom okolinom. Takvim prikazom dijete nesvjesno prikazuje svoju privrženost određenoj osobi. Primjerice, nacrtat li dijete majku i kuću te lik majke bude veći u odnosu na kuću, tada to nazivamo hijerarhijskom proporcijom (Bodulić, 1982).

2.1. Faze dječjeg likovnog stvaralaštva

Pri određivanju faza dječjeg likovnog stvaralaštva potrebno je spomenuti osnovni Luguétov model, koji čine tri faze:

1. faza šaranja – početno likovno izražavanje
2. faza dječjeg odnosno intelektualnog realizma – početak namjernog prikazivanja
3. faza vizualnog realizma – napuštanje dječjeg realizma, propadanje dječjeg crteža.

U prvoj navedenoj fazi, koja obuhvaća razdoblje do četvrte godine, važno je djetetu omogućiti uživanje u povlačenju linija, a ono pomoću tog jednostavnog poteza razvija psihomotoričke sposobnosti te se povećava njegov osjetilni doživljaj. Fazu šaranja obilježava pojam „slučajnosti“ jer dijete slučajnim povlačenjem linija dolazi do spoznaja i uočava sličnosti s predmetima koji su prisutni u njegovoj svakodnevnici i okolini.

U drugoj fazi, koja traje od četvrte do desete godine, dijete ima nesvjesnu zadaću, a ta je uspjeti prikazati svoju okolinu onakvom kakvom ju doživljava. Budući da djeca percipiraju stvari, događaje i ljude oko sebe na sasvim drugačiji način od odraslih, nedvojbeno je riječ o vremenu kada nastaju originalni i nadasve upečatljivi radovi. Ta se faza dječjeg realizma sastoji od dvije podfaze, odnosno etape. Prva se etapa odnosi na ranu fazu dječjeg realizma ili fazu neuspjelog realizma. Djetetu je njegov pogled na svijet tada najvažniji, ono je gledatelj i sudac svega što se događa oko njega i sebi daje najveću i najvažniju ulogu. Ne čudi stoga što se radovi iz te etape često karakteriziraju kao egocentrični. Zbog nedovoljno razvijene motorike u toj dobi rad će biti osoban, neobjektivan i često nedovršen. Nešto kasnije, u fazi intelektualnog realizma, koja se proteže od šeste do jedanaeste godine, dijete je zrelije i voljnije subjektivnije prikazati

svoju okolinu. Svi motivi koje dijete u toj fazi uvrsti u svoj rad za njega imaju značenje i nisu samo proizvod pukog promatranja već imaju određenu svrhu u izričaju.

U trećoj fazi, koja traje od jedanaeste do četrnaeste godine, prevladava pojam „zanemarivanja“. U fazi vizualnog realizma dijete postaje adolescent te zanemaruje stečeno znanje o predmetima i njihovim objektivnim odnosima radi uspostavljanja njihovih prividnih odnosa kako ih zadaje narav čovjekove percepcije (Butina, 1982). Dijete u fazi vizualnog realizma postaje vrlo kompetentno za izvođenje rada na višoj razini koja izlazi iz okvira dječjeg crteža te posljedično prelazi u svijet odraslog likovnog izražavanja.

3. Kreativnost i dijete

Američki psiholog Joy Paul Guilford sredinom dvadesetog stoljeća posvetio se proučavanju pojma kreativnosti (Kunac, 2015). Dolaženjem do novih spoznaja pojam kreativnosti redefinira se pa tako danas raspolažemo raznim interpretacijama kreativnosti. Za potrebe ovoga diplomskog rada odlučili smo ponuditi Škrbininu definiciju: „Kreativnost je opća genetička osobina, opća ljudska kvaliteta, univerzalna ljudska mogućnost i snaga koja je svojstvena svim ljudskim bićima te je pojedinci posjeduju u različitom rasponu, na različitim nivoima i u različitim intenzitetima“ (Škrbina, 2013, str. 16). U tumačenju pojma kreativnosti također je važno objasniti konvergentno i divergentno mišljenje. Konvergentno mišljenje obilježava pojam točnosti, pri čemu je moguće jedno rješenje i jedan put koji vodi k tom rješenju. Riječ je o mišljenju koje se nalazi u određenim okvirima, ima svoje sheme, norme koje su specifične te poštuju ranije postavljen cilj (Škrbina, 2013). Za razliku od konvergentnog mišljenja, u čijem je gledištu samo jedan putokaz, tj. jedno rješenje, Škrbina (2014) navodi da su u divergentnom mišljenju ideje razasute na beskonačan broj rješenja. Kreativno mišljenje poistovjećuje se s divergentnim mišljenjem, koje označavaju fleksibilnost, fluentnost i originalnost (Koludrović, Ercegovac, 2010). Treffinger i sur. (2002) popis značajki kreativnosti dijele u četiri kategorije: stvaranje ideja, produbljivanje ideja, otvorenost i hrabrost za istraživanje ideja te slušanje osobnog unutarnjeg glasa“ (Škrbina, 2013, str. 19). Stvaranje ideja označava prisustvo ljudske težnje za inovacijom i poboljšanjem trenutne situacije. Produbljivanje ideja zahtijeva razvijeno kritičko mišljenje te mogućnost sagledavanja

problema iz više aspekata, a tada pojedinac analizira, redefinira i evaluira svoj prethodni rad. Otvorenost i hrabrost za istraživanje ideja odlikuju osobinu samopouzdanja. Učenika u tome slučaju trebaju krasiti osobine, tj. vrline koje će mu otvarati mnoga vrata na putu do rješenja. Slušanje vlastita unutarnjeg glasa označava praćenje intuicije bez obzira na upute vanjskog svijeta – djeca često uistinu zanemaruju sve kako bi ostvarila zacrtani cilj. Naime, Bognar (2012) tvrdi da značajke kreativnosti osciliraju ovisno o kategoriji kreativnosti i pojedincu. S druge strane, Škrbina (2013) prema Tayloru (1960) navodi da se kreativnost razlikuje po dubini, a ne po tipu, sukladno činjenici kako se ne mogu uspoređivati znanstvena i umjetnička kreativnost. Stoga Taylor (1960) iznosi model kreativnosti koji sadrži pet stupnjeva:

1. kreativnost spontane aktivnosti, koja traje od prve do šeste godine
2. kreativnost usmjerene aktivnosti, koja traje od sedme do desete godine
3. kreativnost invencije, koja traje od jedanaeste do petnaeste godine
4. kreativnost inovacije, koja traje od šesnaeste do sedamnaeste godine
5. kreativnost stvaranja, koja traje od osamnaeste godine do kraja života.

Prepoznavanje određenih osobina kod djeteta koje upućuju na aktivnost ili neaktivnost stanja kreativnosti predstavlja imperativ. Naime, upravo takvim prepoznavanjem odgovorna odrasla osoba može modificirati dječju svakodnevicu u cilju razvijanja kreativnosti ili rasta postojeće. Kreativnu aktivnost označavaju osobine poput inicijativnosti, otvorenosti duha, radoznalosti, opuštenosti i nekonvencionalnosti, dok kreativnu neaktivnost označavaju osobine kao što su pasivnost, ravnodušnost, površnost ili nesigurnost.

3.1. Što utječe na likovnu kreativnost?

Tijekom dječjeg razvoja vidljivi su mnogi povoljni, ali i neki nepovoljni utjecaji na završni rad njegove potrebe za izražavanjem. Okolina u kojoj dijete odrasta jedan je od značajnijih povoljnih čimbenika pojave kreativnosti. Škrbina (2014) navodi kako su istraživanja pokazala da je kod djece koja su odrasla na selu primjetna veća zastupljenost nekonvencionalnih ideja u odnosu na djecu iz grada, što samo potvrđuje kako je okolina zaista važan faktor. Odrasli u okolini mogu djetetu usmjeravati pažnju na određene oblike

i pojave, nakon čega se u djeteta može bitno javlja želja za izražavanjem. U razgovoru, uz pomoć raznih poticajnih tehnika, dijete potom ulazi u stanje maštanja, koje će iznjedriti nove ideje na njemu važnim područjima. E. Fromm naglašava da je korijen kreativnog rada u sposobnosti čuđenja, koju djeca imaju i obilno ju koriste u igri, dok Kerschensteiner govori da emocije svojim intenzitetom označavaju početak kreativnog rada (Grgurić i Jakubin, 1996). Svijet ideja koje dijete doživljava i pokušava iznijeti odrasla osoba mora potvrđivati i pridavati mu važnost kako bi se taj svijet proširivao. Ako dijete pritom krasi i vrlina radoznalosti, ispunjen je još jedan od važnih uvjeta kreativnosti, a tada dijete u svakodnevicu može pronaći neku neobičnost, što ga posljedično odvaja od određenih navika, stereotipa i šablona (Škrbina, 2013).

Međutim, kao što smo spomenuli, prisutni su i neki nepovoljni utjecaji. Nepovoljnim utjecajem smatra se nemogućnost izražavanja odnosno nedovoljno poticanja ka slobodi izražavanja i podržavanja u ranim pothvatima ekspresije. Oni mogu biti svjesni ili nesvjesni. Naime, roditelji često, iako u želji da pomognu djeci, za vrijeme školskog obrazovanja pribjegavaju liniji manjeg otpora pa izrađuju praktične domaće zadaće umjesto njih. Bez obzira na izgled, kvalitetu i smisao završenog kreativnog produkta, dijete treba biti glavni i jedini odgovorni autor tijekom cijelog kreativnog procesa. Također, roditelji žele djecu naučiti crtati te im nude šablonska rješenja za pojedine pojave u dječjoj okolini. Često prigovaranje, komentiranje, ponavljanje šablonskih uputa za vrijeme izrade dijete će činiti demotiviranim i manje hrabrim za kreiranje. Odrastanjem i razvijanjem odgovornosti za vlastiti i zajednički prostor dijete će postati svjesno važnosti održavanja tog prostora, stoga nije potrebno konstantno prigovarati i zahtijevati visoku razinu preciznosti i urednosti. Djeca su suštini različitih karaktera te odgovorna osoba u kreativnom procesu treba spoznati razlike i sukladno tome djelovati svojim komentarima, sugestijama i kritikama. Na taj se način može izbjeći demotivacija zbog neispunjenih visokih očekivanja i povećati motivacija malih nesigurnih kreativaca.

3.2. Kreativnost u suvremenoj školi

„Vjerujem da je kreativnost u odgoju i obrazovanju jednako važna kao i pismenost i trebamo se jednako prema njoj odnositi“, navodi, prema Bognaru (2011), engleski pedagog Ken Robinson. Činjenica jest da učenici većinom prate ranije utaban šablonski put obrazovanja. Naime, djeca imaju tendenciju odabrati virtualno kreativno izražavanje umjesto ručnog rada. Stoga učitelj u procesu kreativnog izražavanja ima ključnu ulogu motivatora, što podrazumijeva da je stručan u svom području kako bi se mogao prilagoditi svim modernim promjenama i na taj se način lakše približiti učeniku. Njegova je zadaća oblikovanje ideja koje će objediniti važnost ručnog rada i tehnološku dominaciju u interesima djece. Ipak, „čini se da unatoč općeprihvaćenom stajalištu o nužnosti poticanja kreativnosti kao jedne od ključnih odrednica humano-kreativnog kurikulumu, ono često ostaje na deklarativnoj razini, oviseći o individualnim afinitetima učitelja, autora udžbenika, učenika, pojedine škole“ (Koludrović i Ercegovac, 2010, str. 428). Premda je teško implementirati određeni kreativni kurikulum u sve škole zbog različitosti afiniteta pojedine škole i njezina vodstva, to ne umanjuje učiteljevu mogućnost da u svakoj učionici, u skladu s vlastitim vještinama i sposobnostima, kreira određene kreativne zadatke polazeći pritom od osluškivanja dječjih želja.

4. Ručni rad

Ručni rad proces je izrade predmeta koji može imati različite svrhe. Ručnim radom mogu se oblikovati ukras, posuđe, odjeća, nakit, stolarija; mogućnosti su beskrajne. Za ručni rad potrebno je umijeće, a ono podrazumijeva znanje koje je pojedinac stekao ponavljanjem određene tehnike i metode za izradu. Nakon izvjesnog vremena, ovisno o kategoriji ručnog rada, ta metoda kod pojedinca prelazi u automatizaciju. Dok se ne pojavi automatizam pokreta i sigurnosti u određenu tehniku, potrebne su visoka koncentracija i iznimna strpljivost, koje pojedinac možda i nema na samome početku, već se one postepeno razvijaju. Krene li se s takvim učenjem u ranoj dobi, dijete će postati svjesno da je potrebno dugotrajnije vježbanje i ponavljanje kako bi usvojilo određenu vještinu. Valja istaknuti kako je potrebno kontinuirano motivirati djecu da ne odustaju olako jer svaki uloženi trud daje rezultat. Bez obzira na kvalitetu, veličinu ili svrhu nekoga ručnoga

rada, on je jednako vrijedan ako je dijete uložilo trud i vrijeme. Smatramo da je pozitivan stav o izradi ručnih radova upravo onaj s kojim bi djeca trebala krenuti u život.

4.1. Ručni rad tijekom povijesti čovječanstva

Mnoga nalazišta diljem svijeta na kojima su pronađeni ostatci i tragovi života dokazuju da se ručnim radom bavio i pračovjek. Izrađivao je razno oruđe kao što su šiljci, noževi, batići i pile. Većina je oruđa služila za preživljavanje i praktičnu primjenu. Prapovijesno je doba počelo pojavom čovjeka, a tadašnji pračovjek bavio se primitivnim ručnim radom. U starijem kamenom dobu pračovjek kreše kamen i tako praktičnim ručnim radom olakšava preživljavanje. Tada počinje nositi, tj. izrađivati odjeću koja ga štiti od vanjskih uvjeta. U srednjem kamenom dobu izrađuje oružje i oruđe koje je složenije te svojim rukama izrađuje nastambe, luk i strijelu, a odjeću i obuću šiva od kože i krzna životinja. U mlađem kamenom dobu dolazi od otkrića različite obrade kamena. Izrađuje se keramičko posuđe, a važno je navesti veliki izum tkalačkog stana koji se koristi i danas u mnogim industrijama i kulturama. Učenici mogu izraditi mali primitivni tkalački stan od kartona i špage. U metalnom dobu čovjek se bavio lijevanjem i taljenjem u kalupima te je tako, osim oružja, stvarao i nakit te ručni rad više nije bio aktivnost za preživljavanje, nego aktivnost za uživanje i ukrašavanje koja čini život ispunjenijim. Navedeni su važni počeci ručnog rada, a dalje se ručni rad razvijao u svakome smislu i svakoj kategoriji.

Pojam igle, koja se definira kao zaoštrena šipčica s ušicom za provlačenje niti, važan je u ovom pregledu ručnog rada u povijesti čovječanstva. Igla je tijekom mnogih godina mijenjala sastav, oblik i veličinu, ali uvijek je imala istu svrhu, a to je šivanje. Davni preci izrađivali su igle od riblje kosti, bjelokosti ili drva, a tek se u 15. stoljeću počinje upotrebljavati željezna šivaća igla. Ručni rad bio je vrlo primitivan zbog jednostavne opreme za izradu. Na današnjem tržištu postoje razne vrste igli koje svojim dizajnom olakšavaju izvođenje određenih vještina šivanja i pletenja. Evidentna je velika sličnost između prvih i modernih ljudi kada se govori o korištenju igle, koja i danas ima jednaku namjenu.

Grčki su filozofi raspravljali o važnosti ruke i njezinu značaju. Svaku eru u pozadini svih važnih povijesnih događaja obilježio je ručni rad i nekako u tišini doživljavao svoj razvoj – nekada iz potrebe za preživljavanjem i olakšavanjem svakodnevice, a nekada iz ljudske potrebe za izražavanjem. Diljem cijeloga svijeta i tijekom povijesti ljudi su imali potrebu ostaviti fizički trag. U muzejima se može vidjeti trag koji je čovjek ostavljao na raznim očuvanim eksponatima. Primjer je tomu zbirka radova učenika i nastavnika Hrvatskog školskog muzeja. Zbirka sadrži više od deset tisuća likovnih i ručnih radova koji datiraju iz 19. stoljeća pa sve do danas.

4.2. Ručni rad u hrvatskom školstvu

Pojam ručnog rada vraća starije osobe u školske dane. Naime, tada je u obrazovanje, uz sve ostale obvezne predmete, bio uvršten i poseban predmet posvećen ručnom radu. Danas su ga zamijenile razne izvannastavne aktivnosti, kreativne radionice, tehnička kultura i slično. Rijetko je u današnjem planu i programu neki ručni rad obvezan. Tek poneke dijelove ručnoga rada koji se učio od druge polovice 18. stoljeća do prve polovice 20. stoljeća možemo vidjeti u kurikulumu nastavnog predmeta Tehničke kulture za osnovne škole. Iako je cilj navedenog nastavnog predmeta uvođenje učenika u tehnički svijet, možemo tvrditi da potiče kreativnost u izrađivanju. U kurikulumu se tako navodi da „Tehnička kultura ima važnu odgojnu sastavnicu jer razvija pozitivan stav učenika prema radu i djeluje na razvoj osobnosti učenika“. Tijekom nastave Tehničke kulture učenik će biti u prilici dizajnirati, učiti o raznoj opremi i alatima, učiti obrađivati razne materijale i oblikovati tvorevine, usvajati važnost očuvanja okoliša te učiti kako ta saznanja primjenjivati i održavati. Naučit će vrednovati samoga sebe i svoj rad, a tijekom toga povezivat će se s drugima. U konačnici će biti sposoban samostalno rješavati probleme i donositi odluke koristeći kritičko mišljenje, kreativnost i inovativnost. Stoga možemo zaključiti da je nastavni predmet Tehnička kultura (iako zasad jedini) obvezni nastavni predmet budućnosti, kao što je ručni rad bio obvezni nastavni predmet prošlosti. Premda ručni rad danas nema budućnost kao nastavni predmet u školama, kroz povijest su se mnogi pedagozi i učitelji borili za njegovo uključivanje u redovnu nastavu. Pedagoško značenje i želju za uvođenjem u pučke škole isticali su pedagozi J. A. Komensky i A. H. Francke, J. J. Rousseau i J. H. Pestalozzi. Početkom 18. stoljeća veliki

su pedagozi diljem Europe i Amerike vodili rasprave o važnosti prisutnosti ručnog rada, a u 19. stoljeću slične rasprave vodili su protivnici i zagovornici muškog i ženskog ručnog rada na našim prostorima.

Danas djevojčice i dječaci zajedno pohađaju nastavu te nema razlike i rodne podjele. Isto što izrađuju dječaci mogu i djevojčice i obrnuto, no to nije bio slučaj u prošlosti pa je ručni rad bio podijeljen na muški i ženski. Hrvatski školski muzej, s kustosicom Vesnom Rapo, raznim izložbama i katalogima dobro očuvanih izložbenih primjeraka pruža uvid u život pučanstva kojemu je ručni rad bio obvezni nastavni predmet.

4.2.1. Ženski ručni rad

Od vremena vladavine carice Marije Terezije krajem 18. stoljeća prati se izobrazba ženske mladeži i uvođenje ženskog ručnog rada u nastavne planove i programe (Rapo, 2003). Za djevojčice toga doba 1777. godina bila je važna zbog osnivanja prve ženske pučke škole u Hrvatskoj pod vodstvom časnih sestara uršulinki u Varaždinu. Godine 1789. osnovana je Gradska ženska pučka škola u Zagrebu. U razdoblju hrvatskog narodnog preporoda sredinom 19. stoljeća razvija se hrvatsko učiteljstvo te se sve više ističe važnost potrebe za boljom izobrazbom djevojaka, a naglašava se područje ručnog rada te njegova zastupljenost od prvog razreda pučke škole (Rapo, 2003). Kasnije se uz osnovno obrazovanje javljaju i tečajevi na kojima se tadašnje mlade žene uče vještinama ručnog rada, brizi o kućanstvu te kako postati vrsne žene i majke. Tijekom cijele povijesti ženskog ručnog rada bilo je i njegovih protivnika i zagovornika. Protivnici tvrde da ručni rad treba ostati u funkciji odgoja i da može poslužiti jedino kao priprema za praktičan život. Također, bojali su se da će obveznim ručnim radom u školovanju ono izgubiti svrhu te se pretvoriti u šegrtsku naobrazbu. Stoga su ponudili rješenje da se ručni rad u škole uvede tek po uspješno završenom osnovnom obrazovanju, a ručni bi rad imao status dodatnog usavršavanja. S druge strane, zagovornici su smatrali važnim da djevojke uz opće obrazovanje poznaju i osnove raznih vještina. Takva konstatacija ne označava nužno da se školuju i stvaraju buduće obrtnice, već da se na praktičan način pomogne djevojkama da postanu bolje majke i žene. Zagovornici, isto tako, naglašavaju pedagošku važnost ručnog rada te ga opisuju kao sredstvo zornosti i prostor za izražavanje od kojega nastaju mnogi benefiti: marljivost, točnost, savjesnost, stvaralaštvo te smisao za lijepo s obzirom

na to da ručni rad ima važne etičke, estetske i socijalne aspekte u životima mladih učenica (Rapo, 2003). Osim svih navedenih važnosti za poticanje ženskog ručnog rada, velika važnost pridaje se i očuvanju narodne umjetnosti kroz ručni rad koji obuhvaća razne kulturno-umjetničke značajke pojedinih dijelova Hrvatske. Vrijeme hrvatskog preporoda obilježile su želja i težnja za očuvanjem vještine ručnog rada zbog očuvanja narodne individualnosti i narodne umjetnosti (Rapo, 2003).

Prema Rapo (2003), Školski zakon iz 1874. godine iznosi zakonske naučne osnove za ženski ručni rad, a ovo je popis vještina za više djevojačke škole:

V razred

- 1 poljeće: nastavak šupljikanja što je u trećem razredu započeto
- 2 poljeće: početak bijelog veza.

VI razred

- 1 poljeće: nastavak bijelog veza
- 2 poljeće: u 1. poljeću nastavljeno vezenje upotrebljava se na razna domaća rublja, koje djevojke same šiju, a koliko je moguće i kroje.

VII razred

- 1 poljeće: krojenje i šivanje svakovrstnoga kućnoga rublja s osobitim obzirom na muške i ženske košulje svake vrste i veličine
- 2 poljeće: težje krpanje i vrpanje. Uz to treba djevojke podučavati u prepravljanju većih stvari u manje, te da se djeca što bolje usavrše u ženskom ručnom poslu spaja se ujedno pouka glede dotične stvari, naime njezine vrsti, dobrote i gdje se dobiva (str. 17).

Navedene bi vještine i danas, kada se svijet bori s problemom zagađivanja okoliša kao posljedicom proizvodnog procesa u tekstilnoj industriji, bile vrlo korisne. Odjeću je moguće brzo nabaviti, a isto tako i brzo odbaciti jer većina modernih generacija nije vješta u primjerice krpanju poderanih hlača. Pored široke ponude i manjka vremena odbijaju se baviti takvim ručnim radom. Kada bi se u današnjoj školi uz sve tehničke, informatičke i

ostale predmete budućnosti i dalje usvajale i učile osnove ručnog rada, imali bismo generacije koje su sposobne spajati budućnost i prošlost vlastitim rukama.

4.2.2. Muški ručni rad

Muški ručni rad često nema element finoće i estetike kao što to ima ženski, a kako su potrebe i svrhe muškog i ženskog rada različite, stoljećima je bio odijeljen. U Europi je tijekom cijelog 18. stoljeća i početkom 19. stoljeća ručni rad imao ekonomske osobine i teško je svrstati ga u nastavu jer je uveden radi ekonomske potrebe u sirotišta i škole domskog karaktera (Rapo, 2004). Organizirani sustav ručnog rada u osnovnim školama javlja se u Danskoj krajem 60-ih i početkom 70-ih godina 19. stoljeća. Zahvaljujući angažmanu i zalaganju A. Clausona Kassa ručni rad uveden je kao obvezni predmet, a u takvim školama imao je obilježje praktičnosti i usmjeravanja mladih učenika na obrtničko zaposlenje. Isto tako, u Hrvatskoj Stjepan Basariček u svome djelu *Pedagogija* iz 1884. godine navodi važnosti i prednosti obuke ručnog rada, a osim njega u to vrijeme učiteljstvo pomoću učiteljskih i javnih glasila vodi raspravu o važnosti ručnog rada za mušku mladež (Rapo, 2004). Protivnici se odupiru promjeni jer bi to značilo da bi mnogi učitelji morali svladati vještine određenog ručnog rada koji bi trebali podučavati. Velike promjene u hrvatskom učiteljstvu donosi Antun Cuvaj, koji je bio ravnatelj građanske škole u Sisku, te prvi razrađuje program i praktično se bavi predmetom ručnog rada od 1876. godine (Rapo, 2004). Također, nalaže da se po okolnim mjestima otvore i tečajevi kojima bi se prenosilo obrtničko i trgovačko znanje. Antun Cuvaj svoj program provodio je u sisačkoj školskoj radionici, a, prema Rapo (2004), izgledao je ovako:

1. *Radnje hartijom i papirom*
2. *Radnje strugotinama, slamom, čekinjama i šibom*
3. *Radnje ljepenkom*
4. *Tapetarske radnje*
5. *Radnje oplaticom*
6. *Ulaganje*
7. *Modeliranje*
8. *Tokarenje*
9. *Stolarstvo*

10. Rezbarenje

11. Radnje kovinama

12. Dogotovljavanje učila (str. 25).

Jedna strana zagovarala je ideju da učenici izrađuju samo predmete od drva koji će služiti kao didaktički materijal i povezivati nastavni sadržaj s praktičnim radom. Do sporazuma nije došlo ni u odabiru vrste i kategorije ručnog rada koji bi bio prikladan dječacima. Dok su neki predlagali da taj rad bude usmjeren na budućnost i zanimanje, drugi su predlagali da rad ima isključivo odgojnu i obrazovnu svrhu u smislu kvalitetnijeg razvoja. Takvi su se prijepori nastavili od njegova uvođenja krajem 19. stoljeća pa sve do Drugog svjetskog rata. Zapravo, bez obzira na sve rasprave i željeni cilj, dječaci su pomoću ručnog rada stjecali specifično umijeće te postajali otporniji i discipliniraniji. Ako pak nakon škole nisu bili usmjereni u obrtnička zanimanja, imali su sposobnost i dovoljno znanja da u svojim kućanstvima poprave ili stvore nove uporabne predmete.

4.3. Slöjd

Slöjd je naziv pokreta radne škole nastao krajem 19. stoljeća. Uno Cygnaeus finski je odgojitelj koji je živio od 1810. do 1888. godine te je često nazivan ocem finskog školskog sustava, a važno je spomenuti ga jer je on prvi naglašavao važnost ručnog rada u školama te ga naposljetku i predstavio kao obvezni predmet. On je bio jedan od najutjecajnijih prosvjetitelja u povijesti, a vodio se konceptom da je rad moralna odgovornost čovjeka te da djeca trebaju upoznati stvarni rad kako bi postala odgovorni građani s poštovanjem i uvažavanjem prema radu, a ne samo osposobljeni za određeno zvanje (Dugger, 2010). Slöjd je kao nastavni predmet uveden u škole jer su ostali predmeti poticali samo intelektualni razvoj, dok je manjkalo razvoja vještine, a sav rad koji se odvijao u sklopu programa trebao je trenirati dječje umove i tijelo za bolji kognitivni razvoj (Borg, 2006). Radni pokret u Švedskoj inicirao je filantrop August Abrahamson koji je živio od 1817. do 1898. godine. On je odredio drvo kao osnovni materijal za svoje seminare i tečajeve tvrdeći kako je čovjeku najprikladnije za obradu te se prilikom obrade koristi različit spektar vještina i širok izbor alata. Tada se pojavljuju dva smjera slöjda. Prvi je nääski, a drugi göthenburški, a nazive nose prema mjestima u kojima su nastali. Rapo (2004) navodi da je razlika između tih smjerova u tome što nääski sustav obuhvaća drvodjelstvo i

stolarstvo, a sav program i rad vode učitelji. S druge strane, u göthenburškom sustavu obrtnici mogu voditi izradu i ne trebaju imati stručniju obuku za rad s učenicima. U programu slöjda moglo se izraditi pedeset predmeta, a svaki je od njih imao svakodnevnu praktičnu namjenu. Kasnije program doživljava brojne reforme te tako trenutno iznosi 330 sati godišnje, što znači da toliko vremena švedski učenici provedu razvijajući svoje kreativne, manualne, kognitivne i ostale sposobnosti (Borg, 2006). Uloga je učitelja u slöjdu poticati i objašnjavati. Mnoga istraživanja pokazuju da učenici preferiraju odlazak na takve sate jer imaju priliku kreativno se izraziti. Učenici se izražavaju pomoću drveta, metala i sličnih materijala. Koriste ozbiljnije alate poput brusilica, pila i slično. Korištenje navedenih vještina i alata u Hrvatskoj može se vidjeti jedino u programima strukovnih i obrtničkih škola.

4.4. Ručni rad u alternativnim školama

Tradicionalna škola koja se temelji na didaktičkom konceptu pedagoga J. A. Komenskog organizirana je tako da sva pažnja odlazi na nastavni sadržaj, a alternativni pristupi školovanju stavljaju učenika u središte te mu se prilagođavaju plan i program. Pojedine škole ne daju ocjene, neke se ne koriste ni udžbenicima kao državne škole, već ih djeca sama izrađuju. Alternativni školski putovi nastaju iz želje za inovacijom i odstupanjem od sustava koji traje već 350 godina u svome razredno-predmetnom obliku. U pedagoškom smislu idealna bi bila autonomna škola u kojoj bi roditelji i učitelji mogli neprestano inovirati jer u postojećim konfekcijskim državnim školama, koje sadrže propise i pravila koja odobravaju državni prosvjetni organi, učitelji ne mogu tako lako mijenjati ono što smatraju potrebnim (Matijević, 2001). Zbog svog inovativnog i alternativnog pristupa pojam ručnog rada češće se primjenjuje u alternativnim odgojno-obrazovnim ustanovama, a rjeđe u državnim školama. Državne škole često nemaju adekvatan prostor za izvođenje takve vrste nastave u već određenoj satnici ispunjenoj širokim spektrom obveznih i fakultativnih predmeta. Mnogi pedagozi i stvaratelji alternativnih koncepcija uvidjeli su važnost ručnog rada te svoje učenike potiču na njega.

U segmentu alternativnih škola važno je spomenuti pristup Montessori. Naime, ime Maria Montessori vrlo je poznato među učiteljstvom i roditeljima koji žele djetetu omogućiti školovanje obilježeno slobodom. Svoj rad i osnove svoje pedagogije Maria

Montessori stvara početkom 20. stoljeća te nudi inovativna rješenja za goruće pedagoške probleme. M. Montessori želi ih riješiti uključivanjem više manualnog rada i aktivnog učenja djece, pružajući više slobode za djecu i učitelje te nudeći mogućnost napuštanja standardne stroge forme klasičnog razreda (Matijević, 2001). Cijeli koncept prožet je idejom da dijete uči kroz igru, a često se za igru preporučuje Montessori pribor, koji je izrađen od materijala lako dostupnog u svakome kućanstvu, što olakšava svakome učitelju i roditelju pripremu te dijete može samo izrađivati pribor kojim će se igrati, tj. učiti (Britton, 2000). U planu i programu za razvijanje likovnog izražavanja u Montessori školama djeca od rane dobi modeliraju i rezbare s prirodnim materijalima te tako postaju vještija i sposobnija savladati teže vještine ručnog rada. Korištenje prirodnog materijala kao što je npr. glina potpuno zaokupi dijete, a u velikom broju slučajeva pokazalo se da glina ima smirujući utjecaj na učenike. Svaka ponuđena aktivnost i kreativni zadatak u sklopu Montessori pedagogije imaju svrhu poticanja kreativnosti, poboljšavanja spretnosti ruku, razvijanja fine motoričke vještine i slično. Od svih ljudskih sklonosti Maria Montessori navodi sklonost prema ponavljanju, sklonost prema točnosti i preciznosti te sklonost prema usavršavanju, a sve su one vrlo važne za proces ručnog rada. U vezi s tim, Phillips (2003) navodi da se neurološki mehanizam izlučivanja endorfina u sinaptički prostor događa kada ono što se izvodi i ono što se napravi odgovara očekivanjima stvorenima prije same izrade.

Nadalje, segment alternativnih škola treba upotpuniti opisom djelovanja Waldorfske škole, koja je također prisutna u Hrvatskoj. Djelovanje navedene škole važno je zbog prisutnosti ručnog rada u programu te činjenice da potiče učenike na izradu vlastitim rukama. Prva Waldorfska škola osnovna je u Stuttgartu 1919. godine, a njezin je osnivač Rudolf Steiner. Važno je spomenuti pojam antropozofije, koja je polazište Steinerovih učenja. Antropozofija predstavlja duhovnu znanost o tijelu, duši i duhu te svijetu (Matijević, 2001). Navedena pedagoška koncepcija pokušava obuhvatiti sve sastavnice antropozofije te učenici imaju određeno vrijeme za tijelo, dušu i svijet. Učenici u dvanaest godina boravka u školi svladaju opću kulturu i obavljaju više od jednog zanata kao što su: pletenje, pređenje, obrada drva, obrada metala, uvezivanje knjiga, obrada vrta i slično (Matijević, 2001). Od navedenih vještina iznimno je važna vještina uvezivanja knjiga jer učenici u Waldorfskoj školi imaju malo knjiga ili nastavnog materijala. Naime, učenici

sami izrađuju svoje udžbenike. Izradom se stvara intimniji odnos prema predmetu učenja (Seitz i Hallwachs, 1997). Važno je obilježje koncepta naglašena orijentacija na umjetnički i radni odgoj (Jagrović, 2007). Učenici se tijekom godine bave oblikovanjem materijala kao što su drvo, kamen, metal, vosak, vuna ili glina. Od navedenih materijala učenik stvara oblik te bez obzira na korišteni materijal, kreće od cjeline prema pojedinosti (Seitz i Hallwachs, 1997). Kako bi učenici bili što bliže prirodi, učenje se odvija s obzirom na godišnje doba i tada se, ovisno o materijalima koji su prigodni u tom razdoblju, izrađuju rukotvorine te svaka škola nastoji imati svoj vrt (Bezić, 1999). Učenici će uz pomoć učitelja ručno izraditi predmet koji je stvaran, ima didaktičku svrhu te pomaže u spoznaji, a istovremeno dijete razvija motoriku. Učenici u Waldorfskoj školi bave se kategorijama ručnog rada poput šivanja, vezenja, pletenja, filcanja, tkanja i slično.

4.5. Ručni rad kao art-terapija

Proučavajući literaturu, često nailazimo na različite interpretacije pojma art-terapije. Prema Škrbini (2013) pojmom art-terapije smatraju se i terapija igrom, ekspresivna terapija ili tehnika, kreativni susret, kreativna terapija, kreativni trening, terapija glazbom, terapija crtežom, komplementarna terapija, suportivna terapija i slični. Kada je riječ o kreativnoj terapiji, glavna je povezanost s art-terapijom u činjenici da obje koriste umjetničke medije. Kreativnu terapiju može se povezati i s integrativnom terapijom desenzitizacije i reprocessiranja pokretima očiju – EMRD (Shapiro, 1995). Navedena terapija povezala je u cjelinu elemente raznih tradicionalnih psihoterapijskih pristupa. Neki su od tih pristupa: psihodinamski, kognitivni, bihevioralni, iskustveni, interpersonalni itd. EMRD je vrsta terapije kojoj je cilj prisjećanje i vraćanje na određeni traumatski događaj. Sve uspomene koje sežu iz toga doba, trenutka ili perioda života pokušava transportirati u pozitivne, samouvjerene misli, a to uspijeva koristeći pokrete očiju za postizanje unutarnjeg stanja (Škrbina, 2013). Primjeri kreativne terapije mogu se pronaći u terapijama poput: aromaterapije, meditacije, vizualne i vođene imaginacije, progresivne mišićne relaksacije, kromoterapije, hagioterapije, refleksologije, hidromasaže, hortikulturalne terapije i ostalih (Škrbina, 2013).

Ekspresivna art-terapija na prvo mjesto stavlja emocije i osjećaje pojedinca, u ovome slučaju onoga koji je doživio nekakvo traumatično iskustvo i potrebno mu je liječenje u

smislu pronalaska unutarnjeg mira i normalnoga nastavka života. Ekspresivna art-terapija jest snažno izražavanje pojedinca kroz neki kreativni medij (Škrbina, 2013). Pojam ekspresije označava mogućnost eksplozivnog, ali i subjektivnog osvještavanja nereda koji se nalazi ispod površine. Važno je istaknuti da je art-terapija u svakome smislu ekspresivni čin jer se pojedinac za vrijeme aktivnosti svakako eksplozivno i ekspresivno izražava pomoću različitih kreativnih medija, tehnika, postupaka i situacija. Ručni rad kao aktivnost može biti pogodan za neku vrstu art-terapije jer svoje emocije i kreativne ideje dijete može izraziti koristeći se vlastitim rukama. Ručni rad kao aktivnost može biti pogodan za oporavak djeteta i njegov pravilan razvoj.

4.6. Važnost ručnog rada

Važno je budućim generacijama ostaviti fizički trag modernog ljudskog ručnog rada. Nikada u povijesti materijal za izradu nije bio dostupniji, a ipak, čini se, ima nedovoljno zainteresiranih za izrađivanje vlastitim rukama. Osim već navedenih benefita za razvoj djeteta, važna je prisutnost ručnog rada i u životima novih generacija jer će tako biti očuvana vještina izrade nekog narodnog ornamenta, bilo da je riječ o čipkanju, pletenju, šivanju, tkanju, vezenju ili bilo kojoj drugoj kategoriji ručnog rada. U isto vrijeme dijete uči o važnosti očuvanja svoje kulturne baštine i razvija finu motoriku. Kada bi se češće govorilo o dobrobitima ručnog rada za razvoj djeteta i njegove fine motorike, ručni bi rad zasigurno bio prisutniji tijekom odrastanja. Tome u prilog govore i mnoga provedena istraživanja. „Provedena istraživanja iz područja neuropsihologije pokazala su da postoji povezanost između mozga, odnosno kognitivnih sposobnosti i ruke, odnosno motorike“ (Doutlik, 2009, str. 46). Kada se izrađuje neki predmet čija izrada zahtijeva određeno vrijeme, strpljenje i preciznost, cijeli je organizam uključen i sva se osjetila razvijaju. Dijete će više vremena provoditi udaljeno od ekrana, tj. nakon predviđenog vremena pred ekranom ostatak slobodnog vremena može iskoristiti vrlo korisno. Ponekada će taj ručni rad biti neuredan, oskudan detaljima, zbrkan, jednoličan ili monoton. Kakav god mu opis na prvi pogled bio, važno da je finalni ručni predmet napravljen strpljivo i marljivo dječjim rukama. Učeniku je važno prenijeti poštivanje i divljenje prema ručnome radu, prema nečemu što zahtijeva određeni period i trud pri izradi. Osim toga, dijete će se razvijati i u socijalnom smislu jer, kao što znamo, većina ručnih radova može se izrađivati

u skupini. Isto tako, valja spomenuti da mnogi proučavatelji ručnog rada navode da je pokret prstiju ruku povezan s pravilnim razvojem govora, stoga bi prisutnost ručnog rada od vrtičke dobi bila vrlo pogodna.

5. Praktični dio

Nakon teorijskog okvira o ručnom radu i kreativnosti slijedi prikaz aktivnosti i zadataka koje ta dva pojma objedinjuju te dokazuju kako jedan bez drugoga ne mogu. Uz svaku aktivnost nalazi se popis potrebnih materijala, opis tijeka aktivnosti i učinak aktivnosti. Prvotna je zamisao da vrijeme u kojem se dijete bavi nekim ručnim radom bude prožeto opuštenošću i mirom. Kvalitetno i korisno utrošeno vrijeme jest ono u kojem dijete nešto izrađuje trudom i zalaganjem te na kraju dobije proizvod koji može biti dar, uspomena ili jednostavno praktična vježba usavršavanja određene tehnike. Produženi boravak nudi izvrstan prostor i vrijeme za prakticiranje izrade ručnih radova. Nakon školskoga dana ispunjenoga raznim obvezama u produženom boravku djeca imaju priliku malo se odmoriti. Odmoriti se moguće je i uz izradu ručnih radova jer za vrijeme tih aktivnosti dijete ulazi u stanje visoke opuštenosti i smirenosti. Od iznimne je važnosti zadovoljiti pritom nekoliko osnovnih uvjeta. Primjerice, dobro pripremiti materijale učenicima, objasniti im tehnike, odgovoriti na sva pitanja i omogućiti ugodnu radnu atmosferu. Iako je produženi boravak vrijeme kada je najpraktičnije izvesti takve aktivnosti, ručni je rad moguć i u redovnoj nastavi. Kada uče slova, djeca ih mogu vesti; kada uče desetice, mogu pletiti narukvice određenog broja končića, perlica i slično. Varijacije i mogućnosti su beskrajne, a sve naposljetku ovisi o učitelju koji ih uvodi u aktivnost. Budući da djeca najbolje pamte pomoću taktilnog osjeta, važno je omogućiti im da određeni materijal mogu i dodirnuti, odrediti, rasporediti, smanjiti, razdvojiti ili podijeliti, a pritom se i dobro zabaviti. Između ostalog, važno je učenicima ponuditi aktivnosti za čiju se izradu koristio reciklirani materijal te dokazati kako od nečega što su smatrali otpadom mogu stvoriti predivnu rukotvorinu te da materijal za izražavanje svoje kreativnosti i originalnosti mogu pronaći na najmanje očekivanim mjestima.

Izazov je bio približiti učenicima pojam ručnog rada na moderan i suvremen način koji će im biti jasan, a u isto vrijeme zanimljiv i koristan. Jedan od ciljeva aktivnosti bio je usaditi učenicima osjećaj za neprocjenjivost ručnog rada koji je zapravo unikat koji

nijedna industrija ne može stvoriti na način na koji su ga oni stvorili – maštovito, posebno i prožeto s mnogo truda. Učenik tako dobiva osjećaj vlastite vrijednosti i ponosa jer je sposoban stvoriti nešto što je na prvi pogled opisao kao komplicirano. Povrh svega, ručni rad najčešće služi kao dar te je motivacija osigurana jer se uvijek isplati potruditi za voljenu i dragu osobu, što će učenike gurati dalje u radu i omogućavati im dovoljno strpljenja i snage. Najvažniji je i globalni cilj stvarati generacije koje su istovremeno informatički pismene i koje poznaju osnove šivanja, pletenja i slično. Vizualna percepcija koju su razvijali prilikom izrade ručnih radova može im pomoći u daljnjem školovanju i životu.

Slijedi popis aktivnosti koje su izvođene za vrijeme produženog boravka u Osnovnoj Montessori školi „Barunice Dédée Vranyczany“ u Zagrebu. Navedene su aktivnosti specifične jer im je cilj približavanje ručnog rada učenicima. Aktivnosti su izvođene u prvom i četvrtom razredu. Prvi razred broji četrnaest, a četvrti razred petnaest učenika. Određene su aktivnosti predstavljene u oba razreda te se može primijetiti razlika u procesu izrade, što je očekivano s obzirom na dob učenika. No, bez obzira na dob, može se zaključiti da su učenici obaju razreda vrlo pozitivno reagirali na zadatke i nove tehnike. Na prvo spominjanje pojma ručnog rada reagirali su komentarima da je riječ o nečemu zastarjelom ili kompliciranom. Iako su se u svojem školovanju uz Montessori pedagoge susretali više puta s ručnim radom te nisu bili u potpunosti nepripremljeni, ovim aktivnostima dobili su potpunu slobodu izražavanja svojim rukama – čovjekovim strojem.

Rezultati provedenih aktivnosti nadmašili su sva očekivanja jer su završni proizvodi učenika bili zaista originalni, maštoviti, upečatljivi, zanimljivi te inspirativni. Uzimajući u obzir dob i razinu zahtjevnosti određene tehnike, učenici Montessori škole dokazali su da su itekako sposobni, strpljivi, empatični i domišljati.

Tablica 1

Ručni radovi u produženom boravku

BROJ	NAZIV AKTIVNOSTI	UČINAK AKTIVNOSTI
1.	Pahuljice od vune	Vježbanje prstiju za naprednije aktivnosti odmotavanjem vunice, učenje tehnike izrade vunene kuglice, razvijanje koncentracije.
2.	Vunene kapice	Stvaranje osjećaja za točnost i preciznost jer sve trakice vune trebaju biti jednako dugačke, razvijanje strpljivosti, priprema za naprednije aktivnosti.
3.	Kaširani snjegović	Razvijanje fine motorike, razvijanje strpljivosti, vježba prstiju, stvaranje osjećaja samopoštovanja i zadovoljstva dobivenim rezultatom.
4.	Pletenje narukvica	Razvijanje, koncentracije, razvijanje kreativnosti, razvijanje strpljivosti i dosljednosti, socijalizacija, razvijanje empatije, kritičko mišljenje, učenje nove tehnike pletenja.

5. Pletenje podmetača

Razvijanje kreativnosti i originalnosti, kritičkog mišljenja, spremnosti na donošenje odluka, pružena sloboda i odgovornost pri izradi, formiranje stajališta o reciklaži, razvijanje osjećaja važnosti i pripadanja, razvijanje strpljivosti, razvijanje sposobnosti vrednovanja i analiziranja vlastita rada.

6. Zamatanje darova autorskim ukrasnim papirom

Razvijanje mašte, razvijanje kreativnosti, spremnost na donošenje odluka, kritičko mišljenje, razvijanje estetičkih sposobnosti, razvijanje procjene veličine i utrošenog vremena, razvijanje divergentnog mišljenja, učenje nove tehnike, razvijanje strpljivosti.

7. Šivanje gumica za kosu

Vježbanje sposobnosti šivanja tankom iglom i koncem, razvijanje preciznosti i osjećaja za točnost, ponos jer je trudom dobiven predmet koji se može nositi svaki dan.

8. Autorske naljepnice

Razvijanje kreativnosti i originalnosti, spremnost na donošenje odluka, sloboda pri izradi, uočavanje veličine slike i veličine slova, izrađivanje prema zamišljanju, razvijanje mašte.

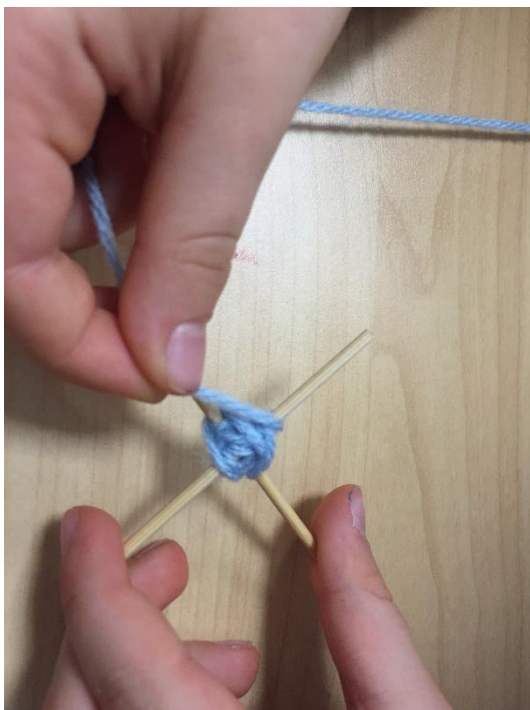
9. Vezenje goblena

Razvijanje fine motorike, razvijanje koncentracije, spremnost na donošenje odluka, razvijanje vizualne percepcije, sposobnost šivanja i ušivanja raznih elemenata na odjeću i slične predmete, socijalizacija.

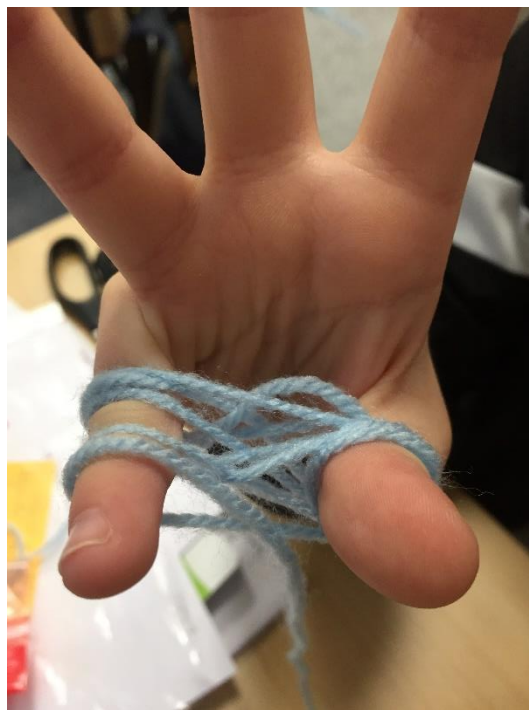
5.1. Primjeri aktivnosti koje potiču ručni rad

Vunene pahuljice

Za navedenu aktivnost potrebni su klupko vune, dvije čačkalice i vruće ljepilo. Dvije čačkalice preklope se na sredini te se na tome mjestu spoje vrućim ljepilom kako bi izrada bila čvršća, jednostavnija i urednija. Prije izrade učitelj demonstrira tehniku omotavanja vune oko čačkalica, pri čemu smjer omotavanja može činiti pahuljicu posebnom. Način kojim se omotavaju četiri vrha čačkalice učenik će odabrati sam te će svaka pahuljica u razredu biti jedinstvena.

Slika 1. Početak stvaranja vunene pahuljice

Slika 2. Proces stvaranja vunene kuglice

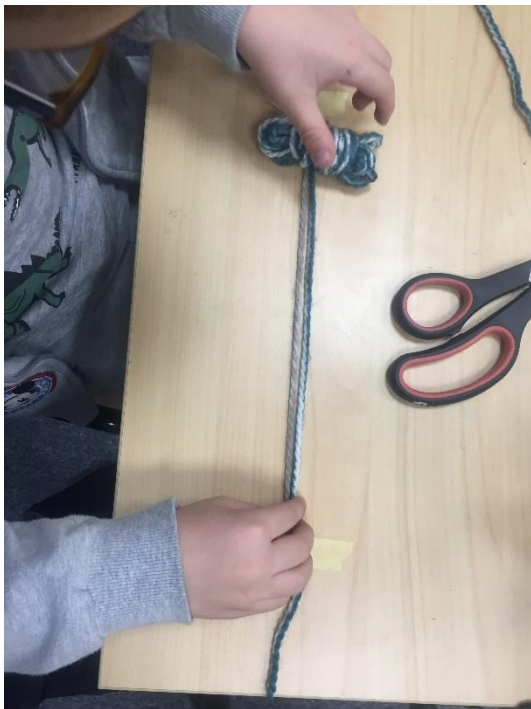
Uz tehniku omotavanja oko čačkalice učenici će naučiti tehniku izrade vunene kuglice, tzv. cofleka, koji može služiti kao ukras na jednom, dva, tri ili četiri vrha čačkalica. Naučena tehnika pomoći će pri izradi rukotvorina u sljedećim aktivnostima i kreativnim zadacima.

Slika 3. Završena vunena pahuljica

Vunene kapice

Za navedenu aktivnost potrebni su klupko vune, obruči izrezani od rolica toaletnog papira, vata i škare. Učenicima je prije održavanja aktivnosti zadano da u svome kućanstvu prikupe rollice toaletnog papira koje su ključne za izradu vunениh kapica. Samostalnim prikupljanjem i donošenjem materijala u školu učenici mogu razviti ideju i za upotrebu drugih materijala koji se nalaze u njihovoj okolini, koje su prvobitno planirali odbaciti. Aktivnost započinje objašnjavanjem važnosti dužine svake trakice jer će točnost i preciznost uvelike olakšati izradu i završni rad učiniti urednim. Učenici na stol lijepe jednu trakicu duljine trideset centimetara. Zatim dobivaju manje klupko te samostalno izrezuju trakice jednake duljine. Zatim rolicu toaletnog papira izrezuju na obruče.

Slika 4. Rezanje trakica vune

Slika 5. Omotavanje vune oko obruča

Zadatak je prilično jednostavan: savinuti trakicu na pola, provući kroz obruč s unutarnje strane te s vanjske strane provući prvi dio prepolovljene trakice kroz drugi dio trakice, čime se dobiva manji čvor kojim se trakica drži za obruč. Ostatak trakice visi s jedne strane obruča. Ako se pogriješi prilikom rada, to će se lako prepoznati jer svaki višak trakice treba visjeti s iste strane kao ključna komponenta za izradu cofleka. Jednostavni potez ponavlja se dok se ne popuni cijeli obruč. Zatim slijedi vezanje svih ostataka trakica. Kada su trakice povezane u manji svežnjić, tj. repić, slijedi uređivanje i obrezivanje cofleka škarama. Na kraju u unutrašnjost gotove kapice treba staviti malo vate kako bi kapica dobila oblik.

Slika 6. Završene vunene kapice

Kaširani snjegović

Za navedenu aktivnost potrebni su kaša za kaširanje, bijeli papir, dva balona, marker i već izrađena vunena kapica. Kaša za kaširanje skuha se od brašna i vode. Pogodnija je malo gušća kaša, stoga se predlaže dodati više brašna nego što je predviđeno. Kašu je najbolje skuhati noć prije izrade jer se treba dobro stisnuti. Bijeli papir koji će se koristiti u izradi treba biti recikliran ili već upotrebljavan. Učenici mogu sami napuhati svoje balone te odrediti veličinu tijela snjegovića, a jedino je pravilo da gornji dio treba biti manjih dimenzija, tj. da gornji balon bude slabije napuhan. Ako se učenici uprljaju kašom za kaširanje, neće biti problema jer se brašno i voda lako očiste, stoga ih učitelj potiče na slobodnije kretanje i istraživanje vlastitih sposobnosti, koje uključuju strpljivost i preciznost. Ova aktivnost pogodna je za razvijanje fine motorike i koordinacije oko-ruka jer će sitni papiri, koje su učenici trebali iskidati, kliziti u doticaju s kašom na balonu. Svaki komadić treba strpljivo posložiti da nema praznina. Nakon što je cijeli balon prekriven papirićima namočenim u kašu, slijedi sušenje. Sutradan se čačalicom ili škarama buši balon te se dobiva željeni oblik snjegovića. Učitelj pripomaže vrućim ljepilom prilikom spajanja dijelova snjegovića.

Slika 7. Strpljiva izrada

Slika 8. Završen i uređen snjegović

Pletenje narukvica

Za navedenu aktivnost potrebni su karton, sedam raznobojnih konaca, ljepljiva traka i škare. Od kartona se izreže krug koji će služiti kao pomagalo za pletenje narukvica, a pomoću ravnala njegova se površina podijeli na osam polja. Škarama se svako polje zarezne jedan centimetar te ljepljivom trakom oblijepi rub kruga. Na taj će način pomagalo za pletenje narukvica izdržati duže te će poslužiti za izradu mnoštva narukvica. Za izradu narukvica mogu poslužiti konac ili vuna, no najpogodniji je konac za goblene od šest niti. Izrada koncem za goblene prilično je delikatna zbog niti koje se često odvajaju, stoga učenici moraju pažljivo, strpljivo i precizno raditi kako ne bi došlo do zapetljavanja. U sredini kruga probuši se rupica kroz koju se provlači sedam konaca zavezanih u skup. Čvor će biti ispod kruga, a na vrhu će se konci provući u utore na rubu kruga. Od osam utora sedam će biti popunjeno koncima, dok osmi utor uvijek treba ostati prazan, a konac s trećega utora (brojano od praznoga utora) prebacuje se u prazni utor na desnu stranu. Krug se okreće cijelo vrijeme, a prazni utor uvijek je okrenut prema učeniku koji stalno prebacuje treći konac od praznoga. Nakon nekoga vremena ispod kruga će početi izlaziti pletena narukvica neobičnog mozaika, ovisno o korištenim bojama.

Slika 9. Prebacivanje trećeg konca

Slika 10. Za vrijeme izrade

Cilj je ove aktivnosti, povrh svega, razvijanje empatije i socijalizacija. Učenici će razviti osjećaj za preciznost i dosljednost strpljivim radom, a činjenica da je izrađena narukvica dar za prijatelja ili prijateljicu iz razreda bit će dodatna motivacija. Učenici iz zdjelice izvlače ime drugog učenika kojemu trebaju izraditi i darovati narukvicu, no zadatak je specifičan po tome što ime drugog učenika treba ostati tajna. Ako izvučenog učenika ne poznaju dovoljno, trebaju se potruditi u međuvremenu saznati nešto novo o njemu, raspitati se o njegovim interesima, hobijima i slično. Kada svi završe s izradom, otkrivaju se tajni prijatelji te se darivaju novonastalim šarenim ruktvorinama – narukvicama.

Slika 11. Razmjena narukvica prijateljstva

Pletenje podmetača

Za navedenu aktivnost potrebni su obruč za goblen, stare pamučne majice i škare. Pamuk je odličan za izradu jer se prilikom rezanja ne trga, nego se razvlačenjem obrub skuplja te nema končića i nastaje uredno klupko. Izrezivanjem majica i stvaranjem klupka djeca će shvatiti da odjeća koju su planirali baciti ne mora nužno završiti u otpadu, nego se može reciklirati i ponovno biti svrsishodna. Učenici će moći dekorirati svoju učionicu vlastitim rukotvorinama. Cilj je aktivnosti formirati stajalište o recikliranju te potaknuti na osmišljavanje sličnih materijala koje također možemo reciklirati. U prvoj fazi izrade prikuplja se odjeća za reciklažu, a u drugoj se fazi odjeća reže na komade pogodne za izradu pamučnog klupka.

Slika 12. Rezanje majice na trakice

Slika 13. Klupko od izrezane majice

Treća faza obuhvaća omotavanje novonastalog debljeg konca od pamuka oko obruča na različite načine, koji će stvoriti neobičan mozaik. Tijekom pletenja, tj. provlačenja pamučnog konca kroz zavezana polja, učenik može mijenjati pamučni konac te će tako rad biti još maštovitiji. Konac se lako, bez vezanja, može promijeniti i to tako

da se na početku svakoga dijela konca škarama izreže uzak prorez te se svaki dio provuče kroz taj prorez, zategne i spoji.

Slika 14. Izrada podmetača

Slika 15. Upotreba podmetača

Zamatanje darova autorskim ukrasnim papirom

Za navedenu aktivnost potrebni su prazne kutijice od potrošenih proizvoda, smeđi pak-papir, flomasteri, bojice, markeri, škare, selotejp i ukrasna trakica. Učenici će u svojim kućama tijekom određenog perioda prikupljati prazne kutijice od čajeva, lijekova, kozmetičkih proizvoda, igračaka, hrane i slično. Prazne kutijice važna su stavka s popisa materijala jer će upravo one služiti za vježbu i učenje zamatanja darova. Cilj je aktivnosti prenijeti djeci znanje koje se u modernom svijetu sve više gubi zato što većina trgovina nudi uslugu zamatanja dara. Ova vježba učenike najviše uči strpljenju, preciznosti i urednosti. Osim toga, njihov će ukrasni papir biti poseban zato što će ga sami dizajnirati i ukrasiti po želji. Izražavat će se koristeći se svojom maštom, a zauzvrat će dobiti nešto vrlo originalno. Učenici će na kraju aktivnosti osjetiti koliko je volje i truda potrebno uložiti u ukrašavanje dara.

Slika 16. Precizno umatanje u tijeku

Slika 17. Vežanje mašne na kraju

Slika 18. Darovi ispod božićnog drvca

Šivanje gumica za kosu

Za navedenu aktivnost potrebni su tkanina, igla i konac boje slične tkanini, elastična traka i sigurnosna igla. Najpogodnije su tkanine, osim pamuka, popelin, tetra ili viskoza. Doduše, sve tkanine mogu doći u obzir ako zadatak ima i reciklažnu svrhu. Kada učenici dobiju zadatak da od kuće donesu odjeću za reciklažu, imat će velik izbor vrsta tkanina, što će gumice na kraju činiti vrlo originalnima i neobičnima. Tkaninu je potrebno izrezati u trake širine sedam i dužine trideset centimetara. Traku je prije šivanja potrebno okrenuti naopačke. Zatim počinje šivanje, pri čemu je traka presavinuta na pola te se iglom i koncem spajaju dva kraja tkanine po duljini. Ako je šav sitniji i precizniji, gumica za kosu bit će urednija i čvršća. Kada je traka prošivena, okreće se pomoću prstiju ili olovke na koju se može navući.

Slika 19. Spajanje rubova trake

Slika 20. Okretanje tkanine

Zatim se uzima sigurnosna igla koja je provučena kroz elastičnu traku i provlači se kroz sašivenu traku. Na kraju se dva ruba po širini oko elastične trake spajaju te tako nastaje gumica za kosu koju djeca popularno zovu *scrunchie*. Po želji se od ostatka tkanine može dodati mašna za ukras. Djevojčice su u pravilu vrlo motivirane za izradu i šivanje jer završenu rukotvorinu mogu upotrebljavati svaki dan. Dječaci, nimalo manje motivirani, izrađenu gumicu nerijetko poklanjaju majkama, sestrama ili prijateljicama iz razreda. Povrh svega, i djevojčice i dječaci u prilici su vježbati svoju sposobnost šivanja te razvijaju strpljenje i preciznost.

Slika 21. Završena gumica za kosu

Slika 22. Gumica za kosu u funkciji

Autorske naljepnice

Za navedenu aktivnost potrebni su kolaž papir, markeri, flomasteri, bojice, uređaj za plastificiranje, samoljepljiva traka i škare. Također, može poslužiti novinski papir iz kojeg se mogu izrezivati oblici, slova, riječi ili fotografije. Svaki učenik dobiva jednu prozirnu foliju za plastificiranje i slobodu za donošenje odluka o broju naljepnica i ostalome. Savjet je učeniku da se izradi što više naljepnica u jednoj foliji. Kada se folija provuče kroz plastifikator, svaka se naljepnica zasebno izreže i iza nje se nalijepi obostrana ljepljiva traka. Nakon toga naljepnice su spremne za korištenje i razmjenu. Navedeni način izrade naljepnica može poslužiti učiteljima za izradu kartica s imenima na početku školske godine ili kartica sa zaduženjima u razredu. Između ostalog, cilj je aktivnosti pokazati učiteljima da je ponekad pogodno prilagoditi se novitetima zanimljivima djeci te smisliti nove kreativne zadatke prilagođene određenom razdoblju.

Slika 23. Popularna uzrečica kao naljepnica

Vezenje goblena

Za navedenu aktivnost potrebni su obruč za goblene, pamučno platno, konac za goblene od šest niti, deblja igla, vruće ljepilo i karton. Vezenje goblena aktivnost je koja se mora provoditi tijekom duljeg perioda zbog kompleksnosti izrade. Učenike je prvo potrebno upoznati s pojmom goblena, a zatim demonstrirati razne tehnike vezenja. Prije svega, važna je dobra motivacija jer je riječ o nešto kompliciranijem kreativnom zadatku pa bi neki prilikom prvog zapetljavanja konca mogli poželjeti odustati. Primjer odlične motivacije može biti Majčin dan jer su goblene u prošlosti uglavnom izrađivale majke i bake. Pogodno je početi s izradom u travnju kako bi druge nedjelje svibnja rad bio spreman za darivanje. Učitelj treba odrediti koje će vezove s djecom izvoditi te procijeniti koliko je vremena potrebno za njihovo usvajanje.

Na početku aktivnosti učitelj pokazuje obruč za goblene. On se sastoji od dva dijela i vijka za stezanje platna. Vrlo je jednostavno staviti i zategnuti platno unutar obruča. Zatim se učenike uči kako provući konac od šest niti kroz iglu. Za to je pogodnija deblja igla s većim otvorom, tj. ušicom. Konac od šest niti lako se razdvoji te bi mogao predstavljati određene poteškoće pri provlačenju na standardni način. Učitelj upućuje učenike na to da konac prvo presaviju preko vrha igle i nekoliko puta povuku naprijed-natrag kako bi se izravnao i postao što tanji. Potom se taj stanjeni vršak provlači kroz ušicu igle. Jedan dio konca ponovno se izvlači te kratko viri izvan igle, dok se drugim, dužim dijelom veze, a na kraju se prije svakog provlačenja kroz platno zaveže sitni čvor koji sprječava izvlačenje konca iz platna. No, prije provlačenja konca potrebno je na platnu nacrtati skicu po kojoj će se vesti. Učenici mogu dobiti tematsku skicu ili ju sami odabrati. Prije samostalne izrade učitelj priprema skice za vježbanje, a to su obično jednostavni oblici i veća slova. Na takvim se jednostavnim skicama potom demonstriraju i uvježbavaju odabrane tehnike. Kasnije će učenici biti sposobni sami kombinirati veličinu skice, slova i tehnike. Mogu se koristiti razne vrste tkanine, a najčešće se koriste pamučno platno i panama. Pamučno platno odlično je prilikom vježbanja za sitnije, preciznije i urednije radove te će učenici kasnije lakše moći vesti elemente na odjeću ili izrađivati ušivke za odjeću. Panamu je zbog rupičaste strukture pogodnije koristiti za rad s učenicima prvih razreda, kada će, umjesto oštre deblje igle, koristiti plastične tupe igle.

Slika 24. Vježbanje veza ruže

Slika 25. Prva ruža završena

Kada je goblen završen, stavlja ga se u okvir kako bi ga se duže sačuvalo i kako bi služio svrsi. Zato je jedan obruč za goblene dovoljan učeniku da izradi mnogo radova, što ga čini vrlo praktičnim kreativnim alatom. U školi često nije moguće uokviriti sve radove, a kao zamjensko rješenje može se koristiti karton. U tom slučaju izrezuju se dva kartonska kruga jednakog promjera kao i obruč za goblene. Na prvi kartonski krug stavi se platno s radom, zatim se okrene i po rubu stavlja vruće ljepilo. Ostatak platna se zalijepi i dobro zategne na nanoseno ljepilo. Tako će platno ostati zategnuto kao da je uokvirano. Zatim se uzima drugi krug te se lijepi na prethodni kako bi pozadina goblena izgledala uredno. Na pozadini se mogu napisati posveta, datum izrade ili ime autora.

Slika 26. Gobleni povodom Majčina dana

6. Zaključak

Primjena ručnog rada unutar školskog sustava omogućuje razvijanje strpljivosti, preciznosti, točnosti i odgovornosti kod učenika. Ručni rad kao aktivnost potaknut će razvoj vizualne percepcije te će dijete s manje kognitivnog napora svladati svakodnevne vještine, poput čitanja, pisanja, računanja i slično. Tijek sveukupnog razvoja djeteta može se osnažiti povremenim ili stalnim uvođenjem aktivnosti ručnog rada. Izražena prednost prisutnosti ručnog rada u životu djece i učenika jest razvoj socijalne inteligencije. Pri aktivnosti izrade rukotvorine djeca se nalaze u skupini, a tada su u prilici razvijati kritičko mišljenje prema vlastitu radu, ali i radovima ostalih učenika. Djetetu je dana sloboda oblikovanja materijala koji možda ne susreće često tijekom nastave. Bitno je naglasiti da je za vrijeme toga procesa od presudne važnosti kreativnost, stoga odrasli trebaju biti upoznati s povoljnim čimbenicima kreativnosti. Dijete tijekom izrade razvija osjećaj odgovornosti za svoje postupke kroz iskustveno učenje jer ponekad jedan krivi bod na platnu može učiniti rad posve drukčijim od zamišljenog. Ulaganjem truda i strpljenjem pri izradi vlastita rada dijete će početi stvarati osjećaj za vrijednost artefakata koji se nalaze u njegovoj okolini. To je prilika u kojoj učitelj ima mogućnost uvesti u nastavni proces prikaze povijesno relevantnih rukotvorina čija se vještina izrade treba očuvati. Ljubav prema ručnom radu stvara se i usađuje od malih nogu, no tijekom cijeloga života čovjek ima priliku naučiti nešto novo te svojim trudom stvarati i osjećati se ponosno zbog toga.

Očuvanje načina izrade ručnog rada i ljubavi prema ručnom radu veliki je izazov 21. stoljeća, no postoje pojedinci i skupine koji su spremni očuvati ga te istovremeno educirati druge o njegovoj važnosti. U konačnici, potrebno je sustavno mijenjati stavove učitelja, roditelja i stručnog osoblja o primjeni ručnih radova u nastavnom procesu te omogućiti tečajeve na kojima će se moći educirati i savladavati vještine koje trebaju prenositi učenicima.

Literatura

- Bezić, Ž. (1999). Waldorfska pedagogija. *Crkva u svijetu*, 34 (4), 437–449.
- Bodulić V. (1982). *Umjetnički i dječji crtež*. Školska knjiga.
- Borg, K. (2006). Sloyd – Tradition in transition. *Journal of Research in Teacher Education*, 2–3, 34–52.
- Bognar, L. (2012). Kreativnost u nastavi. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 153 (1), 9–20.
- Britton, L. (2000). *Montessori učenje kroz igru: za djecu od 2 do 6 godina: priručnik za roditelje*. Hena.com.
- Doutlik, K. (2009). Ručni rad i razvoj djeteta. *Bjelovarski učitelj: časopis za odgoj i obrazovanje*, 14 (3), 46–56.
- Dugger, Jr, William E. (2010). Uno Cygnaeus: The Finnish Visionary Who Changed Education Forever. U Rasinen A., Rissanen T. (Ur.) *In the Spirit of Uno Cygnaeus – Pedagogical Questions of Today and Tomorrow*, (str. 17–23). University of Jyväskylä.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2019). *Kurikulum nastavnog predmeta Tehnička kultra za osnovne škole*. Mrežno izdanje. Posjećeno: 8. 6. 2021.
URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_161.html
- Grgurić, N. i Jakubin, M. (1996). *Vizualno – likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb, Educa.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Posjećeno: 1. 6. 2021.
URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26957>.
- Jagrović N. (2007). Sličnosti i razlike pedagoških modela Marije Montessori, Rudolfa Steinera i Célestina Freineta. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 56, 1 – 2, 65–77.
- Koludrović M. i Reić Ercegovac I. (2010). Poticanje učenika na kreativno mišljenje u suvremenoj nastavi. *Odgojne znanosti*, 12 (2), 427–439.
- Maljković, Z. (ur.) (2014). *Kreativna radionica – velika knjiga ručnih radova*. Mozaik knjiga.

- Petrač, L. (2015). *Dijete i likovno umjetničko djelo*. Alfa.
- Philipps, S. (2003). *Montessori priprema za život: odgoj neovisnosti i odgovornosti*. Naklada Slap.
- Rapo, V. (2004). *Muški ručni rad: (u pučkim, stručnim, građanskim i učiteljskim školama kontinentalne Hrvatske)*. Hrvatski školski muzej.
- Rapo, V. (2003). *Ženski ručni rad u školama kontinentalne Hrvatske*. Hrvatski školski muzej.
- Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Tehnička knjiga.
- Seitz, M., Hallwachs U. (1997). *Montessori ili Waldorf? Knjiga za roditelje, odgajatelje i pedagoge*. Zagreb.
- Somolanji, I. i Bognar, L. (2008). Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 19, 87-4.
- Škrbina, D. (2013). *Art terapija i kreativnost*. Veble commerce.

Izjava o izvornosti završnog/diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se pri izradi nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)